

نقش جهل و غفلت در رواج خرافات و بدعت های عزاداری

سیده کفایت آلبوشوکه^۱

چکیده

نقش جهل و غفلت در رواج خرافات و بدعتهای عزاداری امری بسیار مهم در این مقوله است از آنجا که مجالس عزاداری یادبودی به نام حسین بن علی (علیه السلام) و نهضت عاشورا است. و نام «سوگواری» و «عزاداری» و «مرثیه سرایی» در طول تاریخ پس از حادثه کربلا برگزار گردیده و می گردد، و این مجالس یکی از مظاهر بزرگ و یکی از سمبل های حیات مذهبی و معنوی علاقه مندان به اهل بیت عصمت (علیهم السلام) بوده است. آنچه مطرح است و ضرورت ارائه بحث را می طلبد این است که تمام این حرکت ها به خوبی انجام نمی گیرد و عزاداری و مرثیه سرایی مطابق با روح و فلسفه قیام حسینی نیست نیازمند ارزیابی قرار میگیرد. به همین دلیل هدف بررسی نقش جهل و غفلت در رواج خرافات و بدعتهای عزاداری است. که به بیان مبانی و عوامل و پیامدهای شومی جهل و غفلت در خرافه و بدعت و در آخر به مصادیق آن می پردازد، روش گردآوری در این مقاله به صورت کتابخانه ای است.

کلید واژه: جهل، غفلت، عزاداری.

^۱ - سطح دو، حوزه علمیه ریحانه النبی (ص)، pajohasaman1@yahoo.com.

مقدمه

جهل و غفلت در رواج خرافات و بدعتها یکی از عوامل اساسی آسیب پذیری به فرهنگ عاشورا است که ریشه در بنیاد عزاداری دارد به همین دلیل اهمیت عزاداری در فرهنگ عاشورا و تعظیم حماسه حسینی نقش به سزایی دارد. و از آن جایی که عزاداری، مجموعه ای از عناصر سازنده فرهنگ عاشورا را به صورت غالب در برمی دارد مهم ترین نماد این فرهنگ محسوب می شود که در این پژوهش برآنیم تا نقش جهل و غفلت در ترویج بنیادها، نمادها و آسیب های فرهنگ عزاداری و فنون مرتبط با آن ها را بکاویم و بنگریم که سرچشمه این فرهنگ و آسیب های متوجه آن چیست. از این جهت ابتدا مفاهیم شناسی پرداختیم و سپس مبانی فرهنگ عاشورا و بنیادها را مورد واکاوی قرار دادیم و در پایان به عوامل و پیامدهای شومی جهل و غفلت در خرافه و بدعت در عزاداری پرداختیم.

نقش خرافه و جهل در بدعت که در اصل موضوع عزاداری و فرهنگ متأثر از عاشورا وجود دارد و نیز ناهنجاری ها و ناهمگونی ها و نابسامانی های موجود در فرهنگ عزاداری عاشورا که چهره آن را آشفته می سازد و هر روز شتاب بیش تری می گیرد، پژوهش در این راستا ضرورت بیش تری پیدا می کند.

بنابراین، هدف این پژوهش، شناسایی فراگیر نقاط ضعف در ترویج بدعت ها و آسیب عزاداری است.

درباره تاریخچه تحریف در مبحث تعزیه و تحریف اشاراتی رفته است که در اینجا فقط به ذکر مشخصات افراد و آثاری که به نادرستی این تحریف اشاره کرده اند از جمله شیخ جعفر شوشتری در کتاب فواید المشاهد و شیخ عباس قمی در کتاب منتهی الامال به آن اشاره نموده اند و اما نخستین مورخی که به جعل افسانه عروسی قاسم دست زد ملا حسین واعظ کاشفی است. پس از وی نیز فخرالدین طریحی این قصه را از فارسی به عربی برگردانید.

بنابراین سوالاتی در رابطه با این مقدمه مطرح می شود که مبانی فرهنگ عزاداری چیست؟ نمادهای

عزاداری چیست؟ عوامل و پیامدهای شومی جهل و غفلت در خرافه و بدعت در عزاداری چیست؟ که در این مقاله به صورت مختصر بیان شده است.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- جهل

جهل، مقابل علم بوده و به معنای نبود آگاهی و علم در کسی است که استعداد دانستن را دارد؛ بنابراین، به جمادات و حیوانات، جاهل و عالم اطلاق نمی شود، زیرا نسبت میان علم و جهل، نسبت عدم و ملکه است. در برخی مباحث علم اصول، جهل به عنوان یکی از حالات مکلف (شک، ظن و علم) نسبت به حکم واقعی، مطرح می شود.^۱

۱-۲- غفلت

«غفلت» در لغت به معنای گذاشتن، فراموش کردن، بی خبری، فراموشی، نادانی و بی تدبیری، بی پروایی، سهل انگاری، عدم اعتنا و سستی است^۲ و در اصطلاح به معنای سهوی است که به جهت کمی مواظبت و هشیاری، بر انسان عارض می شود.^۳

۱-۳- بدعت

بدعت در لغت عرب، به معنی کار بی سابقه است که نمونه قبلی نداشته باشد، چیز نو پیدا و بی سابقه، آیین نو، رسم تازه، عقیده تازه برخلاف دین^۴ و در اصطلاح هرچیز جدید و بی سابقه را «بدیع» و کار نو ظهور را «بدعت» توصیف می کنند.^۵

بدعت در لغت: بدعت، اسم هیئت است از ابتداع، مانند: رفعت از ارتفاع.

^۱ - به کوشش جمعی از محققین؛ تهیه و تدوین مرکز اطلاعات مدارک اسلامی، فرهنگ نامه اصول فقه، ص ۸۸۳.

^۲ - دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۵، ص ۱۴۷۷۴.

^۳ - هاشمی رفسنجانی و برخی از محققان مرکز فرهنگ و معارف قرآن، فرهنگ قرآن، ج ۱۲، ص ۲۴.

^۴ - معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۱، ص ۳۹۴.

^۵ - سبحانی، فرهنگ عقائد و مذاهب اسلامی، ج ۳، ص ۱۱.

بدعت، یعنی احداث و اختراع چیزی، بدون نمونه و همانند گذشته^۱

از همین ماده است، بدیع که از اسماء الهی و به معنای ابداع و احداث اشیاء است، از عدم^۲.

بدعت در اصطلاح

فقیهان شیعه و سنی، در تعریف بدعت، دیدگاههای گوناگونی دارند:

* برخی دامنه بدعت را گسترده اند. هر پدیده جدیدی را که پس از رحلت پیامبر(صلی الله علیه وآله) پدیدار گشته، بدعت پنداشته اند و حرام.

* برخی دیگر، دامنه آن گسترده اند، ولی همه انواع آن را ناشایست ندانسته اند، بلکه بدعت را تقسیم کرده اند، به شایست و ناشایست.

* به هر پدیده جدیدی پس از پیامبر(صلی الله علیه وآله)، بدعت گفتن خطاست. بلکه بدعت، عملی است که به قصد عبادت و مشروعیت و طاعت شارع، انجام گیرد.

«راغب اصفهانی» گفته است:

ابداع به معنای ایجاد صنعت است، بدون اینکه در آن از کسی دنباله روی یا تقلید شده باشد. بدعت در مذهب به معنای وارد کردن اعتقادی است که معتقدان و انجام دهندگانش آن را از راه سنت از صاحب شریعت و قوانین و اصول از پیش تعیین شده آن به دست نیاورده باشند^۳.

بنابراین معنای لغوی بدعت عبارت است: «هر چیزی که بدون هیچ سابقه و الگوی قبلی ساخته شود». بدعت شامل امور دینی، امور عادی و امور دیگر می شود؛ مانند عادت های غذایی، لباس، ساخت و ساز، صنعت و مانند اینها

^۱ - فراهیدی، العین، ج ۲/۵۴.

^۲ - ابن منظور، لسان العرب، ج ۱/۳۴۲.

^۳ - بیاتی، بدعت معیارها و پیامدها کتابخانه قایمیه، صص ۷۲ و ۸۲.

۱-۴- عزاداری

عزاء در لغت به معنای شکیبایی کردن، شکیبایی در مصیبت، سوگواری، تعزیت سوگ و ماتم می باشد. و هم چنین به معنای سنگینی، وقار، متانت، تسلی، غمگساری، دلداری و مراسم عزاداری می باشد. و در لغت نامه دهخدا آمده است که: عزا گرفتن به معنای زاری و شیون کردن و به حالت ماتم زندگان در آمدن و برای سوگ و مصیبت، لباس در بر کردن و به معنای اقامه سوگواری به سبب مرگ کسیست^۱.

۲_ مبانی فرهنگ عزاداری

عزاداری برای امام حسین (علیه السلام) و دیگر شهیدان کربلا، دارای حکمت ها و آثار و فوایدی است که به آن معنا و اهمیت می بخشد. بدون در نظر گرفتن آن ها عزاداری چون جسم بی روح و قالبی میان تهی و بی معنا خواهد بود.

از آثار مهم عزاداری احیا و ترویج ارزش ها و پیام هایی است که در نهضت کربلا نهفته است. عزاداران سعی می کنند، به اندازه همت خود، آن ارزش ها را دارا شوند و از پیام ها درس بگیرند و جامعه را نیز به سمت آن ارزش ها سوق دهند^۲. که به مبانی و زیر مجموعه های آنها می پردازیم.

۲_۱_ مبانی عزاداری

پدیده های انسانی و طبیعی ارزش های الهی و ماورایی، هریک برخاسته از زیرساخت ها و بنیادهایی است که وقوعشان را متصور ساخته و ظهورشان را به مرتبه امکان و الزام درآورده است. این مبانی، از سویی برگرفته از بدیهیات و از سوی دیگر، برگرفته از انگاره ها، پذیرفته شده ها و الزامات ذهنی بشری است. از این رو، پدیده ها و ارزش ها، به این مبانی وابسته بوده و این مبانی، توجیه گر آن پدیده ها و ارزش ها هستند. عزاداری، هم از آن مقوله است^۳.

۲_۱_۱_ مقام شعائر الهی

^۱ - واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، بانک جامع عزاداری ویژه ماه محرم، ص ۷.

^۲ - عصمتی، عزاداری از نگاهی دیگر، صص ۳۱-۱۱.

^۳ - آقاجانی قناد، بنیادها و آسیب های عزاداری امام حسین (علیه السلام)، ص ۹۱.

تفکری که امروزه وجود دارد و در گذشته با شدت بیش تری جریان داشته، این است که مسایل مربوط به عزاداری سیدالشهدا(علیه السلام) و روش های به کار گرفته شده در آن را، تافته ای جدا بافته از مجموعه مسایل دینی می داند. از این رو، انجام آن به هرگونه ای، درست است و ثواب دارد و احکام موضوعات عبادی بر آن حمل نمی شود بنابراین، ریا، دروغ و... چنان چه در راه ترویج و تقویت عزاداری ابی عبدالله(علیه السلام) باشد، بی اشکال است. به طور قطع ما هیچ سند دینی که بر این مسأله دلالت داشته باشد، نداریم.^۱

۲-۲-۴- دوری از عالمان دینی و روحانیت

عالمان دینی، محور فعالیت های دینی و آبشخور اصلی ترویج مفاهیم آن هستند. بنابراین، هر چه جامعه، ارتباط کم تری با عالمان دین داشته باشد، به همان نسبت می توان گفت که از آموزه های دینی فاصله می گیرد. یکی از عواملی که به نظر می رسد امروزه تا حدود زیادی در رشد آسیب های عزاداری مؤثر است، کم رنگ شدن ارتباط میان برخی مردم و جوانان، به ویژه مداحان و برگزارکنندگان مجالس، با اندیشمندان و آگاهان دینی و روحانیت است. به همین دلیل، نظرات اصلاحی این اندیشمندان به درستی منتقل نمی شود یا ظرفیت چندانی برای پذیرش دیدگاه های اصلاحی آنان وجود ندارد. این مسأله عوامل متعددی دارد. یکی از عوامل آن، رسوب تفکرات ناپیراسته در میان پاره ای از مردم است. نقل شده که آیت الله العظمی بروجردی(رحمه الله) در یکی از سال ها تعدادی از سران هیأت ها را به منزل خود دعوت کرد و از آن ها صفحه ۴۴۱ کتاب بنیادها و آسیب ها

۲-۲-۵- ضعف دانش و بینش عمومی

فقدان یا نقصان دانش و اندیشه در جامعه، زمینه ساز هر گونه انحراف و تحریفی است. در این زمینه، میزان و سطح سواد عمومی جامعه، عامل مهمی است. در این میان تعداد باسوادان جامعه، سطح سواد اقشار و گروه های سنی تأثیرگذار چون جوانان، میانگین تحصیلات در جامعه، و نیز میانگین سواد نخبگان و سکان داران هدایت امور جامعه، اهمیت دارد. به یقین، در جامعه ای که بیش تر افراد آن، بی سواد یا کم سواد باشند، میزان و شدت شیوع تحریفات و خرافات بسیار بالاست. از سوی دیگر، اظهار مطالب درست و علمی و عمیق از سوی عالمان آگاه نیز به سبب نبود قدرت هضم و درک آن ها دشوار است.

^۱- همان، صص ۸۰۱-۲۱۱.

مسأله دیگری که ارتباط محکمی با دانش عمومی پیدا می کند، بینش عمومی است که با سطح کیفی دانش و اطلاعات ارتباط دارد. هرچه سطح بینش و فرهنگ عمومی _ که یکی از ارکان آن دانش است _ بالاتر باشد، روحیه پرسشگری، نقادی و نقدپذیری و نیز درک و تحلیل موضوعات هم بالاتر خواهد بود که نتیجه آن، از بین رفتن امنیت روانی برای طرح کنندگان مطالب سست و بی پایه، و اعتلای جایگاه عالمان و واعظان آگاه و مصلح است.^۱

^۱ - آقاجانی قناد، بنیادها و آسیب ها، صص ۴۱۱_۵۱۱.

نتیجه

از آنجا که عزاداری سید و سالار شهیدان عالم حضرت ابی عبدالله الحسین (علیه السلام) رکن رکن دین و سبب بقاء اسلام و حافظ مذهب است، و در طول تاریخ علت اصلی بقاء هویت دینی شیعیان بوده و یکی از اقسام شعائر الهی است و راه انداختن دسته های سینه زن و زنجیرزنی، پوشیدن لباس سیاه، حمل پرچم های رنگارنگ، علم، علامت و مانند اینها، همه برای زنده نگه داشتن فرهنگ عاشورا، امر ضروری است و مبارزه با اینها یا ناشی از اغراض سوء است و یا از کمال بی خبری و بی سلیقگی، و از طرفی با گذر زمان شیوه های جدیدی برای عزاداری از سوی مردم دیده می شود، و در هر برهه ای از زمان در هر منطقه و اقلیمی گونه تازه ای به عنوان عزاداری و یا وسیله جدیدی برای اقامه عزا مرسوم می شود، جهل نقش مهمی در ترویج این بدعت ها و خرافات در عزاداری را ایفا می کند و به مذهب و شعائر الهی آسیب وارد می کند که این موارد ناشی از تبیین نشدن فلسفه صحیح قیام، تمایل به اسطوره پردازی و افسانه سازی، برخورد عاطفی صرف با مقوله عزاداری، سهل انگاری و تسامح منفی در به کارگیری روش ها، دوری از علما دین، ضعف دانش و بینش عمومی است که پس از بیان ماهیت شعائر، فلسفه عزاداری، مبانی عزاداری و تبیین آنها پرداختیم تا بتوانیم نقش جهل و غفلت در رواج خرافات و بدعت های عزاداری را جویا شویم.

فهرست منابع و مآخذ

✽قرآن

- ۱- آقابابایی، مهدی، عزاداری در سیره اهل بیت (علیهم السلام)، نشر مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، چاپ اول، ۱۳۹۹.
- ۲- آقاجانی قناد، علی، بنیادها و آسیب های عزاداری امام حسین (علیه السلام)، ناشر: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۲.
- ۳- بیاتی، جعفر، بدعت معیارها و پیامدها، مترجم: کاظم حاتمی طبری، تهران: نشر مشعر، ۱۳۹۰.
- ۴- ترکمنی آذر، پروین، عزاداری میتینگ فریادی برای مکتب سید الشهداء، بی جا، بی نا، بی تا.
- ۵- جمعی از محققین تهیه و تدوین مرکز اطلاعات مدارک اسلامی، فرهنگ نامه اصول فقه، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۸.
- ۶- حجازی، ایرج، سیره ائمه در عزاداری امام حسین (علیه السلام) با رویکرد رسانه، قم: صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، مرکز پژوهش های اسلامی، بی تا.
- ۷- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران: موسسه ی انتشارات و چاپ دانشگاه، چاپ اول، ۱۳۷۳.
- ۸- رضایی اصفهانی، محمدعلی و جمعی از پژوهشگران قرآنی، تفسیر قرآن مهر، ج ۱۳، بی جا، قم، بی نا، ۱۳۸۷.
- ۹- سبحانی تبریزی، جعفر، فرهنگ عقائد و مذاهب اسلامی، مترجم: محمدعیسی جعفری، قم: نشر توحید، بی جا، ۱۳۷۸.

- ۱۰- شجاعی، محمد، عزاداری حقیقی، قم: نشر محیی قم، چاپ دوم، ۱۳۸۴.
- ۱۱- عصمتی، سبحان، عزاداری از نگاهی دیگر، کتابخانه قائمیه، بی جا، بی نا.
- ۱۲- کاشانی، حسن، شیوه های نوین عزاداری بدعت یا سنت، ناشر: دلیل ما، چاپ دوم، ۱۳۸۸.
- ۱۳- مجمع مدرسین و محققین حوزه علمیه قم، عاشورا، عزاداری، تحریفات، قم: نشر صحیفه خرد، چاپ سوم، ۱۳۸۸.
- ۱۴- محمدی ری شهری، محمد، فرهنگ نامه مرثیه سرایی و عزاداری سیدالشهدا (علیه السلام) / محمد محمدی ری شهری، تهران: مشعر، ۱۳۸۷.
- ۱۵- معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، انتشارات نامن، چاپ دوم، ۱۳۸۶.
- ۱۶- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، چاپ پنجاه و یکم، ۱۳۸۵.
- ۱۷- منش، هادی، هودج خون گذاری بر عزاداری و نامگذاری شب های محرم، ناشر: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، ۱۳۸۰.
- ۱۸- واحد تحقیقات مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، بانک جامع عزاداری ویژه ماه محرم، ناشر: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان.
- ۱۹- هاشمی رفسنجانی، علی اکبر، فرهنگ قرآن، و برخی از محققان مرکز فرهنگ و معارف قرآن، بی نا، بی جا، بی تا.
- ۲۰- ابن منظور، لسان العرب، قم: نشر ادب الحوزه، بی جا، بی تا.
- ۲۱- فراهیدی، ابن احمد، العین، تحقیق: مهدی مخزومی و ابراهیم سامرائی، قم: هجرت، بی جا، بی تا.